

สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรมและศาสนา

อมรา พงศาพิชญ์

คำนำ

คนไทยเริ่มเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชนเพิ่มมากขึ้นแต่ก็ยังไม่ทั่วถึง และยังมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนให้เห็นอยู่เนืองๆ หากมองย้อนอดีต ในสังคมตะวันออก ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธ หรือศาสนาอื่นที่เชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรม และชะตากรรม จะเข้าใจว่ามนุษย์เราเลือกเกิดไม่ได้ สถานภาพของมนุษย์ที่เกิดมาในชาตินี้เป็นผลของกรรมที่ทำในชาติก่อน การเกิดมาต่ำต้อย ยากจน หรือพิการ จึงเป็นเรื่องที่ต้องยอมรับ ความไม่เท่าเทียมเป็นเรื่องที่ยอมรับได้คราบเท่าที่ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมยังเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาและเกื้อกูลกัน สิทธิในสังคมประเพณีให้ความสำคัญแก่อำนาจของผู้เป็นใหญ่ หรือผู้มีอาวุโสที่มีฐานะตำแหน่งเหนือกว่า ในการรับผิดชอบดูแลคนอื่น ๆ วิธีชีวิตของผู้ด้อย จึงขึ้นอยู่กับการดูแลของผู้มีอำนาจ เนื่องจากในสังคมศักดินา สิทธิหรืออำนาจได้มาและมีอยู่ตามฐานะและบรรดาศักดิ์ที่วางอยู่บนระบบอุปถัมภ์ สิทธิจึงเท่ากับอภิสิทธิ์ของชนชั้นนำ

ในสังคมตะวันตก ความคิดเรื่องสิทธิมีรากฐานมาตั้งแต่ความคิดและปรัชญาสมัยกรีกโบราณ ที่เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาตามพระประสงค์ของพระเจ้า ซึ่งเป็นเจ้า ซึ่งสร้างจักรวาล โลก และมนุษย์ เริ่มจากสิทธิที่เกิดจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและชุมชน แล้วจึงถึงระดับสังคมภายในรัฐ ต่อมาในสังคมสมัยใหม่ เมื่อแนวคิดเสรีนิยมและระบบทุนนิยมขยายตัว สิทธิดั้งเดิมที่มีลักษณะเชิงซ้อนในรูปแบบของสิทธิชุมชนได้แปรเปลี่ยนมาสู่สิทธิปัจเจกบุคคล จากสิทธิที่รองรับโดยกฎเกณฑ์ และธรรมเนียมของชุมชน มาสู่สิทธิที่รองรับโดยกฎหมายและรัฐ

อย่างไรก็ดี ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมชนชั้นเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ เกิดการต่อสู้ และต่อรองระหว่างรัฐกับราษฎรอยู่บ่อยครั้ง โดยผู้มีอำนาจหรือผู้ปกครองสามารถจำกัดสิทธิบางอย่างของผู้ได้ปกครอง ส่วนราษฎรก็มักใช้วัฒนธรรม ประเพณีเป็นกลไกเรียกร้องและใช้สิทธิเท่าที่โอกาสจะอำนวย เหตุการณ์ที่มีผลต่อพัฒนาการของแนวคิดเรื่องสิทธิ คือ การปฏิวัติในอเมริกา เมื่อ ค.ศ. 1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 การปฏิวัติทั้งสองครั้งมีผลทำให้การให้ความหมายเรื่องสิทธิมีความชัดเจนขึ้นเป็นอย่างมาก ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ถูกอ้างอิง ทำให้เป็นสิทธิพลเมืองและเป็น “สิทธิตามธรรมชาติ” ของมนุษย์โดยทั่วไป รัฐบาลและผู้ปกครองไม่มีความชอบธรรมมากกว่า หรือเหนือกว่าผู้อยู่ใต้ปกครองอีกต่อไปแล้ว ผลก็คือ สังคมและผู้ถูกปกครองมีความชอบธรรมในการจำกัดอำนาจอันเด็ดขาดของกษัตริย์ลงได้ และนำมาสู่การขยายและรับรองสิทธิพลเมืองของประชาชนต่อไป (ชเนศ อาภรณ์สุวรรณ 2549: 28)

สิทธิมนุษยชนในสังคมตะวันตกสมัยใหม่สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ (1) สิทธิตามธรรมชาติ (natural rights) ที่ติดตัวทุกคนมาตั้งแต่เกิด ไม่สามารถถ่ายโอนได้ ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับ เช่น สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออก (2) สิทธิที่ต้องได้รับการรับรองโดยกฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐในแต่ละประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนจะได้รับการ

ปรับปรุงจาก: อมรา พงศาพิชญ์ “สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม”. ในการประชุมวิชาการ

แต่ศักดิ์ศรีเสมอกันทุกชั้นชน: วรรณกรรมกับสิทธิมนุษยชนศึกษา จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและหอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ณ หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร 20 สิงหาคม 2552

คุ้มครองให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity) เช่น สิทธิในการศึกษา สิทธิในที่อยู่อาศัย เป็นต้น

แนวคิดสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติในช่วงแรก

สงครามโลกครั้งที่ 2 แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเดิมที่เชื่อว่า มนุษย์มีสิทธิพื้นฐานบางประการที่ควรได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายนั้น ไม่เป็นความจริง ทั้งกฎหมายภายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศไม่สามารถสกัดกั้นการใช้อาวุธร้ายแรง กฎหมายที่มีอยู่ไม่สามารถป้องกันการรุกรานและการปฏิบัติอย่างโหดร้ายและไร้มนุษยธรรมต่อมนุษย์ด้วยกันได้ เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2491 องค์การสหประชาชาติจึงได้รับรองกฎบัตรสหประชาชาติ (UN Charter) เพื่อแสดงถึงความมุ่งมั่นของสหประชาชาติในการทำหน้าที่ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน หลังจากนั้นจึงได้มีมติรับรองและประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2491 ปฏิญญามีทั้งหมด 30 ข้อ แยกออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 (ข้อ 1-2) หลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน ส่วนที่ 2 (ข้อ 3-21) สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ส่วนที่ 3 (ข้อ 22-27) สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และส่วนที่ 4 (ข้อ 28-30) หน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ ในการสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิตามที่ปรากฏในปฏิญญานี้อย่างจริงจัง

หลักการสิทธิมนุษยชน กำหนดว่า (1) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิตามธรรมชาติ ติดตัวมาแต่กำเนิด (2) สิทธิมนุษยชนเป็นสากลและไม่สามารถถ่ายโอนกันได้ (3) สิทธิมนุษยชนไม่สามารถแยกส่วนว่าสิทธิใดมีความสำคัญกว่าอีกสิทธิหนึ่ง (4) ต้องเคารพความเสมอภาค และการเลือกปฏิบัติถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน (5) ประชาชนและประชาสังคมย่อมมีส่วนร่วมในการเข้าถึง และรับประโยชน์จากสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และ (6) รัฐต้องมีมาตรการในการปกครองประเทศโดยใช้หลักนิติธรรมและตรวจสอบได้

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นแนวคิดที่เป็นนามธรรมและมีลักษณะอุดมคติ การนำแนวคิดนี้สู่ภาคปฏิบัติจึงเป็นเรื่องที่ต้องฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการ สาเหตุหนึ่ง คือ กลไกสหประชาชาติกำหนดว่า การร่างปฏิญญาอนุสัญญา หรือกติการะหว่างประเทศ ต้องมีกระบวนการรับรองตามขั้นตอนที่กำหนด จึงปรากฏว่ากติการะหว่างประเทศที่นำเสนอต่อประเทศสมาชิกหลังประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้วนั้น ใช้เวลา 18 ปี จึงร่างสำเร็จจนถึงขั้นที่สหประชาชาติรับรองเป็นกติการะหว่างประเทศ 2 ฉบับ ในปี พ.ศ. 2509 และมีผลบังคับใช้อีก 10 ปีต่อมา ในปี พ.ศ. 2519 กติกา 2 ฉบับ คือ

- (1) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- (2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง

สำหรับกติกาฉบับแรกที่มีประเด็นเกี่ยวกับ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นั้น มุ่งเน้นให้ความสำคัญในเรื่องการส่งเสริมและคุ้มครองด้านสุขภาพ การศึกษา สังคม บริการ และการจัดสรรทรัพยากร ตามความจำเป็นพื้นฐาน โดยไม่เลือกปฏิบัติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มภาษา และความเป็นหญิงชาย ส่วนกติกาฉบับที่ 2 ให้ความสำคัญเรื่องการเคารพสิทธิพลเมืองและการเมือง ไม่มีการทรมาน วิชาสามัญมาตรฐาน ได้สวนโดยไม่เป็นธรรม ฯลฯ

แนวคิดสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม

คงได้กล่าวมาแล้ว คำว่าสิทธิทางวัฒนธรรมปรากฏเป็นถ้อยคำชัดเจนในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยผู้ร่างได้ยึดตามหลักการสิทธิมนุษยชน ที่มองว่าสิทธิมนุษยชนมีลักษณะบูรณาการ ไม่สามารถแยกส่วนโดยเด็ดขาด และไม่สามารถแยกว่าสิทธิใดมีความสำคัญกว่าอีกสิทธิหนึ่ง อย่างไรก็ตามในกติกาฉบับนี้มี 3 ข้อ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยตรง

- ข้อ 2 วรรค 2 ระบุว่า “สิทธิทั้งหลายที่ระบุไว้ในกติกานี้จะใช้ได้โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นข้อห้ามการเลือกปฏิบัติจากมิติทางวัฒนธรรม
- ข้อ 13 ระบุว่า “...รัฐภาคีเห็นพ้องกันอีกว่า การศึกษาจะต้องส่งเสริมความเข้าใจความอดกลั้น และมีมิตรภาพระหว่างชาติและกลุ่มเชื้อชาติ ชนกลุ่มน้อย หรือกลุ่มศาสนาที่ต่างไป และสานต่อไปถึงกิจกรรมของสหประชาชาติในการธำรงไว้ซึ่งสันติภาพ...”
- ข้อ 15 วรรค 1 ระบุว่า “รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับรองสิทธิของทุกคนที่จะมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม ที่จะอุปโภคสิทธิประโยชน์แห่งความก้าวหน้าและการประยุกต์ใช้ทางวิทยาศาสตร์ ที่จะได้รับสิทธิประโยชน์จากการคุ้มครองผลประโยชน์ทางด้านศิลปกรรมและทางวัตถุในประโยชน์อันเกิดจากการผลิตทางวิทยาศาสตร์ วรรณกรรม หรือศิลปกรรมที่ตนเป็นผู้สร้างสรรค์

วรรค 2 ระบุว่าขั้นตอนซึ่งรัฐภาคีแห่งกติกานี้จะดำเนินการเพื่อให้สิทธินี้เป็นจริงอย่างสมบูรณ์ ให้รวมถึงสิ่งทั้งหลายที่จำเป็นเพื่อการอนุรักษ์ การพัฒนา และการเผยแพร่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และทางวัฒนธรรม...”

นอกจากนี้ การศึกษากติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง พบว่ามีกติกาหลายข้อที่มีมิติทางวัฒนธรรมปรากฏอยู่อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

- ข้อ 1 ประชาชนทั้งปวงมีสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง
- ข้อ 13 สิทธิคนต่างด้าวในการแสดงเหตุผลคัดค้านการขับไล่ออกจากรัฐและขอให้มีการทบทวนเรื่องของตนโดยผู้มีอำนาจ
- ข้อ 18 (1) (2) (3) (4) เสรีภาพทางความคิด โนธรรม และศาสนา เสรีภาพในการประกอบพิธีกรรม การแสดงออกทางศาสนา และรัฐต้องเคารพเสรีภาพของบิดามารดาในการให้การศึกษาศาสนาและศิลปกรรมแก่เด็ก
- ข้อ 20 (1) (2) ห้ามโฆษณาชวนเชื่อ และสนับสนุนให้เกิดความเกลียดชังในชาติเผ่าพันธุ์หรือศาสนา ซึ่งยั่วยุให้เกิดการเลือกปฏิบัติ การเป็นปฏิปักษ์หรือการใช้ความรุนแรง
- ข้อ 27 สิทธิของชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์ รัฐจะไม่ปฏิเสธให้ชนกลุ่มน้อยมีสิทธิในอันที่จะมีวัฒนธรรมของตนเอง

ทั้งนี้จึงเป็นการยืนยันว่า เรื่องสิทธิเป็นเรื่องที่มีหลายมิติ มีความซับซ้อน จำเป็นที่ต้องพิจารณาในลักษณะองค์รวม และไม่สามารถกำหนดขอบเขตภายใต้กรอบที่จำกัดได้

นอกเหนือจากกติการะหว่างประเทศ 2 ฉบับแล้ว ยังมีอนุสัญญา (Convention) และปฏิญญา (Declaration) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมอีกหลายฉบับ ส่วนใหญ่เป็นผลงานขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) อนุสัญญา ปฏิญญา และเอกสารหลักในประเด็นเรื่องวัฒนธรรม คือ

1. ปฏิญญาสากลว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001)
2. อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครอง ส่งเสริมความหลากหลายในการแสดงออกทางวัฒนธรรม (Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, 2005)
3. ปฏิญญาไฟร์เบิร์กว่าด้วยสิทธิทางวัฒนธรรม (Fribourg Declaration on Cultural Rights, 2007)
4. รายงาน UNESCO World Report เรื่อง การลงทุนในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการสานเสวนาระหว่างวัฒนธรรม (UNESCO World Report 2009: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue)

ในภาพรวมแล้วกล่าวได้ว่า ถ้าพิจารณาจากมิติด้านสิทธิทางวัฒนธรรมมีประเด็นที่กล่าวถึงกันหลายประเด็น ตัวอย่าง เช่น ความหลากหลายทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน วัฒนธรรมและทรัพย์สินทางปัญญา ชุมชนทางวัฒนธรรม เสรีภาพในการแสดงออกทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ประเด็นเรื่องความหมายของสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม

คำว่าสิทธิทางวัฒนธรรมตามปฏิญญาว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ประกาศเมื่อปี 2007 ที่ Fribourg นอกจากจะหมายถึงสิทธิด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ยังรวมถึงเสรีภาพที่จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงลื่นไหลได้ คนเราอาจมีสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมกับชุมชนทางวัฒนธรรมมากกว่าหนึ่งแห่ง และมีโอกาสเข้าถึงหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมและวิถีชีวิตของหลายวัฒนธรรม วัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงเฉพาะผลงานศิลปวัฒนธรรม สิ่งประดิษฐ์ วิถีชีวิต หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่ว่าจะเป็นประเพณีดั้งเดิมหรือสมัยใหม่ และวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องผูกโยงกับชาติพันธุ์ หรือศาสนาความเชื่อ

Arjun Appadurai (1996) เป็นนักวิชาการคนแรกๆ ที่ชี้ให้เห็นว่าเดิมทีนิยามความหมายของวัฒนธรรมมักเชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษานั้น ในสังคมปัจจุบัน ไม่ได้เป็นเช่นนั้นแล้ว การเคลื่อนย้ายของผู้คนทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ผู้คนเรียนรู้และสามารถพูดได้หลายภาษา มีการหิบบัณฑิตวัฒนธรรมทั้งในรูปของเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปวัฒนธรรม อาหาร และวิถีชีวิต ก่อนหน้านี้วัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่สามารถครอบงำและกดทับวัฒนธรรมของคนชายขอบหรือชนกลุ่มน้อย ในยุคโลกาภิวัตน์ของมหาอำนาจตะวันตก โลกาภิวัตน์และการขยายตัวของทุนทำให้เกิดการเอาเปรียบและสร้างความเป็นธรรมทางสังคม เมื่อกระแสต้านโลกาภิวัตน์มีพลังเพิ่มมากขึ้น เกิดกระแสท้องถิ่นนิยม และการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประกอบกับการตื่นตัวเรื่องสิทธิมนุษยชน การมองเรื่องสิทธิมนุษยชนจากมิติวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจ

การมองเรื่องสิทธิมนุษยชนจากมิติวัฒนธรรม

คงได้กล่าวแล้วว่า อนุสัญญา ปฏิญญา และเอกสารของสหประชาชาติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม มีหลายหัวข้อ หลายประเด็นมาก ในบทความนี้จะขอเลือกพิจารณาเฉพาะบางประเด็นที่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยเท่านั้น

1. วิถีวัฒนธรรมชุมชน กับ สิทธิทางวัฒนธรรมของปัจเจก

ข้อถกเถียงในหัวข้อนี้มีประเด็น คือ

(1) การพิจารณาเรื่อง สิทธิทางวัฒนธรรม มักหนีไม่พ้นการพิจารณาเรื่องวิถีวัฒนธรรมในระดับชุมชน หรือ กลุ่มคน มากกว่าระดับปัจเจก ข้อดีของวิถีวัฒนธรรมชุมชน คือ การที่สังคมมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยยึดถือร่วมกันมา โดยที่ประเพณีนั้นทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสำนึกร่วมของการเป็นสมาชิกในชุมชน และบางครั้งทำหน้าที่แก้ไขหรือเยียวยาปัญหาความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่ เช่น นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาสังคมชนเผ่าในอัฟริกา ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมในการเปิดพื้นที่ให้ผู้ที่อยู่ได้อ่านใจและถูกกดทับ ได้มีโอกาสแสดงออก ในสังคมชนเผ่าซูลู ที่ผู้ชายมีอำนาจมาก และผู้หญิงถูกกดขี่ไม่มีโอกาสแสดงออก การแสดงละครประจำปีตามประเพณีของชนเผ่า เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถด่าว่า และใช้คำหยาบแสดงความโกรธเกลียดเคียดแค้นผู้ชายได้ แต่การแสดงออกเพื่อลดความกดดันนี้ สามารถแสดงได้เฉพาะบนเวทีการแสดงเท่านั้น หลังจากนั้นก็ต้องกลับไปใช้ชีวิตปกติที่ถูกกดขี่ข่มเหงต่อไป กรณีนี้กลไกทางวัฒนธรรมจึงทำหน้าที่ลดปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้

ข้อดีของวิถีวัฒนธรรมชุมชนข้อที่สอง คือ การที่สมาชิกในชุมชนสามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกัน สามารถแบ่งปันกันได้ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนรวมร่วมกัน ช่วยแก้ปัญหาการแก่งแย่งช่วงชิง และแข่งขัน และสร้างความสามัคคีและสมานฉันท์ได้

(2) ปัจจุบันพบว่าสิทธิด้านวิถีวัฒนธรรมชุมชน อาจขัดแย้งกับสิทธิวัฒนธรรมระดับปัจเจกบุคคลได้ การอ้างขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เพื่อบังคับให้สมาชิกในชุมชนต้องยึดถือหรือปฏิบัติตามพิธีกรรมบางอย่าง ด้วยเหตุผลของวิถีชุมชนย่อมไม่ถูกต้อง เช่น ประเพณีลงโทษผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศนอกสมรสด้วยการใช้หินทุบ (stoning) ย่อมเป็นการทรมานและเป็นการละเมิดสิทธิระดับบุคคลแม้จะเป็นการอ้างว่าเพื่อรักษาเกียรติภูมิของผู้กระทำ (honour killing) ประเพณีเย็บอวัยวะเพศของหญิงสาวเพื่อรักษาพรหมจรรย์ก่อนการแต่งงานย่อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนส่วนบุคคล เป็นต้น

ประเด็นถกเถียงเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรมในระดับกลุ่ม/ชุมชน กับระดับปัจเจก จึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาตามบริบทของชุมชน/สังคม นั้น ๆ ปฏิญญาไฟร์เบอร์กเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรม ข้อ 9 ได้กำหนดแนวปฏิบัติไว้ว่าให้ยึดหลักการมาภิบาล และผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรับผิดชอบที่จะต้องพิจารณาจากมุมมองของสาธารณะ หรือปัจเจก หรือพลเมือง โดยจัดให้มีการปรึกษาหารือ การนำเสนอข้อมูล โดยคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม ความหลากหลาย ความทั่วถึง และให้ความสำคัญกับผู้ด้อยโอกาสมากกว่าบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ประเด็นพิจารณายังมีเรื่องของความเหมาะสมและการยอมรับทางวัฒนธรรมด้วย

2. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับสิทธิทางวัฒนธรรม

ความคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ได้เปลี่ยนไปมากตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นยุคหลังการล่าอาณานิคม และยุคของการเกิดประเทศใหม่ รัฐบาลของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเล็กๆ ต้องคำนึงถึงการสร้างชาติและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ รัฐเชื่อว่าการพยายามหลอมรวมวัฒนธรรมเพื่อสร้างวัฒนธรรมชุดเดียวกัน ให้ทุกคนคิดเหมือนกัน เชื่อเหมือนกัน และปฏิบัติเหมือนกัน จะทำให้ปกครองได้ง่าย ผลปรากฏว่า การพยายามหลอมรวมวัฒนธรรมประสบความสำเร็จในทุกรัฐในทุกสังคม เหตุผล คือ

- (1) ความคิดดั้งเดิมว่าวัฒนธรรม คือ ธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ภาษา ที่ผูกติดกับกลุ่มคนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความรู้สึกยึดติดกับสิ่งที่สังคมได้จินตนาการไว้ว่า เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมในอุดมคติ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ความคิดแบบยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิมนี้มีผลทำให้ชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่ไม่เต็มใจที่จะเปลี่ยนและยอมรับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน สร้างความขัดแย้งในสังคม
- (2) รัฐบาลของหลายประเทศใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมประชาชน ผ่านนโยบายผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หรือการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในรูปแบบของการปฏิบัติวัฒนธรรม การใช้วัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างอำนาจให้แก่ฝ่ายปกครองจึงมีผลทำให้เกิดการต่อต้านจากประชาชนทั่วไปเช่นเดียวกัน

ความล้มเหลวในการจัดการกับวัฒนธรรม มีผลทำให้เกิดการตีความใหม่ว่าวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่มีรูปแบบตายตัวเปลี่ยนไม่ได้ หรือมีรูปแบบสำเร็จรูป ในทางกลับกัน วัฒนธรรมมีลักษณะลื่นไหล ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ การปรับกระบวนการทัศนในการให้ความหมายของวัฒนธรรมนี้มีผลทำให้ผู้คนผ่อนคลาย และไม่ยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิมทั้งหมด ขณะเดียวกันรัฐก็ไม่มีรูปแบบสำเร็จรูปไว้บังคับใช้อีกต่อไป ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจึงกลายเป็นความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน โดยยอมรับในความแตกต่าง ไม่มีการควบคุมรูปแบบของวัฒนธรรม และเปิดพื้นที่ให้ปัจเจกบุคคลมีสิทธิทางวัฒนธรรมของตัวเองได้

กระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เกิดจากการยอมรับการเปลี่ยนแปลง การปรับเปลี่ยน ไม่ยึดติดในรูปแบบเฉพาะ และยอมรับสิทธิทางวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคลและของกลุ่ม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ได้หมายถึง ความหลากหลายหรือแตกต่างระหว่างกลุ่มเท่านั้น แต่หมายถึงความหลากหลายแตกต่างภายในกลุ่มด้วย มนุษย์แต่ละคนมีอัตลักษณ์ของตัวเอง หลากหลายมิติ และมีหลายอัตลักษณ์ในตัวคนเดียวกันได้ รูปแบบของการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมสมัยปัจจุบัน คือ การเกิดอัตลักษณ์ที่หลากหลาย และเท่าเทียม เนื่องจากมีความแตกต่างหลากหลายจึงไม่มีรูปแบบใดเหนือกว่ากัน การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงเกิดขึ้นจากการเคารพในสิทธิทางวัฒนธรรมและสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ดีการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและสิทธิมนุษยชนของชนกลุ่มน้อยและของผู้ด้อยโอกาสยังเป็นปัญหาอยู่ สหประชาชาติจึงประกาศอนุสัญญาหลายฉบับ เช่น ปฏิญญาเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมกลุ่มชนท้องถิ่น (UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, 2007) และปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของบุคคลที่เป็นชนกลุ่มน้อยทาง สัญชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนาและภาษา (Declaration of the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1992) รวมทั้งปฏิญญาว่าด้วยการจัดทุกรูปแบบของการไม่ยอมรับและการเลือกปฏิบัติเนื่องจากศาสนาหรือความเชื่อ (Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief 1981 กับ 1993)

3. อัตลักษณ์กับสิทธิทางวัฒนธรรม

การยอมรับความหลากหลายและแตกต่างทางวัฒนธรรมนี้เป็นสิ่งจำเป็น กรณีประเทศไทย แม้รัฐบาลตั้งแต่ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามใช้นโยบายผสมกลมกลืน (assimilation) ให้ทุกกลุ่มชนในประเทศไทย แปรเปลี่ยนเป็นคนไทยให้หมด รัฐบาลก็ไม่ประสบความสำเร็จ กลับสร้างปัญหาตามมาด้วยซ้ำ รัฐบาลพยายาม ผลักดันให้ทุกคนในประเทศไทยเป็นคนไทยและมีวัฒนธรรมไทย คือ พูดภาษาไทย ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี แบบไทย ซึ่งอาจหมายรวมถึงนับถือศาสนาพุทธด้วย โดยมีการตั้งสำนักงานเอกลักษณ์แห่งชาติ ปัจจุบันเราพบว่าแม้ บางขณะ การพยายามผสมกลมกลืนเพื่อสร้างเอกลักษณ์ที่เป็นหนึ่งเดียวเหมือนกันหมด ประสบความสำเร็จบ้าง แต่ ไม่ทั้งหมด สำหรับบางคนที่มียากฐานทางวัฒนธรรมอื่นที่ไม่ใช่ไทย การบังคับให้เป็นคนไทยกลับเป็นการสร้างความ กดดันในจิตใจ และทำให้เกิดแรงต้านเสียด้วยซ้ำ ทั้งนี้เพราะอัตลักษณ์มีหลายมิติ คือ ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ศาสนาความเชื่อ ชาติพันธุ์ ภาษา เพศ ลักษณะทางชีวภาพ และสัญชาติ การพยายามให้คนที่มีความแตกต่างจากคน ไทยในหลายๆ มิติ ปรับเปลี่ยนมาเป็นคนไทยที่มีวัฒนธรรมไทย หรือเอกลักษณ์ไทยในทุกมิติ ย่อมมีผลกระทบต่อ ระบบคิดและความเชื่อที่มีอยู่เดิมค่อนข้างมาก

เมื่อรัฐบาลมีนโยบายสร้าง “เอกลักษณ์” ข้าราชการและผู้ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่จึงปฏิบัติตาม และพยายามบีบบังคับให้ผู้ที่มิวัฒนธรรมแตกต่างเปลี่ยนมารับวัฒนธรรมไทย มีผลในการออกกฎหมาย หรือการปฏิบัติในลักษณะที่ ลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ปัญหาเรื่องธรรมาภิบาล การบริหารปกครองที่ไม่เป็นธรรม มีอคติ การเลือกปฏิบัติ จึงมิให้เห็นเสมอมา (ปัจจุบันในวงวิชาการจะใช้คำว่าอัตลักษณ์แทนเอกลักษณ์)

3.1 กระบวนการทวีลักษณ์

คนจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาจากประเทศจีน และมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้เปลี่ยนผ่าน กระบวนการเปลี่ยนจากชนกลุ่มน้อยเป็นชนกลุ่มใหญ่ และกลายมาเป็นคนไทยได้เป็นส่วนใหญ่ เพราะคนจีนกลุ่มนี้ที่ ตั้งใจเดินทางจากประเทศจีนเพื่อเดินทางมาทำงาน แม้ในระยะแรกยังไม่ตัดสินใจตั้งถิ่นฐาน (sojourner) และต่อมา ตัดสินใจตั้งถิ่นฐาน (settler) เมื่อตั้งถิ่นฐานแล้วก็พร้อมที่จะปรับตัวให้ผสมกลมกลืนกับผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่รอบตัว มีการ รับวัฒนธรรมไทยและถ่ายทอดวัฒนธรรมจีนให้คนไทยไปพร้อมๆ กันด้วย

ในระยะที่รัฐบาลเคร่งครัดเรื่องต้องการให้ชนกลุ่มน้อยเป็นคนไทย คนจีนในประเทศไทยก็พยายามแสดงออกว่าเป็นคนไทย แต่หลังจากนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เดินทางไปประเทศจีนและสร้างความสัมพันธ์ไทย-จีน “ความเป็นคนจีน” กลับกลายเป็นคุณลักษณะที่ไม่ต้องปิดบังกันอีกต่อไป ผู้มีบรรพบุรุษเป็นจีนกลับแสดง ความภูมิใจในรากเหง้าของตัวเอง และเรียกตัวเองว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” หรือ “ไทยจีน”

กรณีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็เกิดกระบวนการทวีลักษณะเช่นเดียวกัน เรามี “ไทยลาว” และ “ไทยเขมร” “ไทย มอญ” “ไทยญวน” กรณีไทยญวน มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่อพยพมาสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น กับ กลุ่มที่เข้ามาสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สอง เนื่องจากกลุ่มที่ย้ายมาครั้งหลังนี้ ย้ายมาด้วยเหตุผลทาง การเมือง รัฐบาลจึงกำหนด กฎเกณฑ์เพื่อควบคุมดูแล มีผลทำให้การได้รับสัญชาติไทย และการตั้งถิ่นฐานในไทยยังไม่ สมบูรณ์ กระบวนการเกิดทวีลักษณะจึงยังไม่สมบูรณ์เท่ากับกลุ่มอื่นที่กล่าวไปแล้ว (อมรา พงศาพิชญ์ 2547)

3.2 ความแปลกแยกทางวัฒนธรรม

คนมลายุมุสลิมในภาคใต้อาศัยอยู่ในแผ่นดินที่เป็นภาคใต้ของประเทศไทยมายาวนาน ไม่ใช่ผู้อพยพมาใหม่ จึงมีความผูกพันกับแผ่นดินและความเป็นมลายู นอกจากนี้เนื่องจากคนมลายูแถบนี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม อัด ลักษณ์มลายุมุสลิมจึงมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ข้อ ที่แตกต่างจากคนไทยในภาคอื่นของประเทศ คือ ชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตก็แตกต่างด้วย การที่รัฐบาลพยายามเปลี่ยนให้คนมลายู มุสลิมในภาคใต้ซึ่งเป็นคนที่มีสัญชาติไทยเหมือนคนไทยในภาคอื่น ต้องเปลี่ยนมิติอื่นๆ ของอัตลักษณ์ให้เหมือนคนภาค อื่นด้วย จึงไม่ประสบความสำเร็จ และกลับสร้างความแปลกแยก

ปัญหาชายแดนภาคใต้จึงเป็นตัวอย่างของการละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรม มีการเลือกปฏิบัติ มีความไม่เป็น ธรรม สร้างความแค้นเคืองให้คนในพื้นที่ จนมีบางกลุ่มต้องการเสรีภาพ อิสระภาพ เพื่อจะได้สามารถลงไว้ซึ่งอัต ลักษณ์มลายุมุสลิม ถ้ารัฐบาลยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ยอมรับอัตลักษณ์มลายุมุสลิม สร้างความเสมอภาค ความยุติธรรม ความรู้สึกแปลกแยกก็จะค่อยๆ ลดน้อยลง

เสรีภาพในการดำรงวัฒนธรรมโดยได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองและชนกลุ่มอื่น จะทำให้การสร้างอัต ลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นไปตามธรรมชาติ ทำให้คนเราสามารถมีความภูมิใจในภูมิหลังของบรรพบุรุษและวัฒนธรรม ดั้งเดิม และในขณะเดียวกัน มีพื้นที่ทางสังคมเท่าเทียมกับคนอื่นในสังคมด้วย ถ้าเรายอมรับว่าวัฒนธรรมมีลักษณะลื่น ไหล และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ต้องยึดติดกับรูปแบบตายตัวรูปแบบเดียว การอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างก็จะเป็น สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ

3.3 การแสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรมของผู้ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ผู้ทำงานเกี่ยวกับกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากวัฒนธรรมไทย และมีจำนวนประชากรไม่มาก พบว่ากลุ่มชนชาติพันธุ์ขนาดเล็กเหล่านี้กำลังแสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรม ชาวเล ชาวไทย มราบริ หรือแม้แต่ ม้ง เมี่ยน

มุเซอร์ แต่ละกลุ่มต้องการธำรงวัฒนธรรมของตนไว้ในขณะที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย ความสำเร็จในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มขึ้นอยู่กับความร่วมมือของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันบนผืนแผ่นดินนี้

นอกจากนี้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสกลุ่มอื่น เช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้มีความหลากหลายทางเพศ เด็ก ผู้หญิง ฯลฯ ต่างก็แสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน ทุกกลุ่มรอคอยการยอมรับ การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคเท่าเทียม

4. โลกาภิวัตน์กับสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม

การตอบโต้โลกาภิวัตน์ด้วยมิติวัฒนธรรม มีให้เห็นในหลายรูปแบบ เช่น การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม การฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวถึงรูปแบบวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์พอสังเขป

4.1 การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม

เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยมขยายตัวอย่างรวดเร็วในลักษณะที่คนท้องถิ่นตั้งรับไม่ทัน ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมจะกลายเป็นปัญหารุนแรง การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นทางเลือกสำหรับคนที่ไม่ต้องการวัฒนธรรมใหม่ แนวคิดเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เศรษฐกิจพอเพียง การใช้สมุนไพรรักษาโรค การบำบัดด้วยการนวดแผนโบราณ การแสดงพื้นเมือง อาหารพื้นเมือง ฯลฯ ล้วนเป็นการต่อต้านกระแสบริโภคนิยมและในขณะเดียวกัน เมื่อได้รับความนิยมนั้นก็กลายเป็นกระแสทางเลือกที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีส่วนสนับสนุนแนวคิดท้องถิ่นนิยมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และเป็นการเสริมซึ่งกันและกัน

กล่าวได้ว่า UNESCO Universal Declaration of Cultural Diversity (2001) ได้มีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนให้มีการขึ้นทะเบียนมรดกโลกเพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมดั้งเดิม และในกรณีเขาพระวิหาร ก็เห็นได้ชัดเจนว่าการพยายามอนุรักษ์วัฒนธรรม ก็อาจสร้างปัญหาความขัดแย้งได้ จากการศึกษาวิจัยเชิงลึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม จึงเกิดการหวงแหน ช่วงชิง และอาจขยายไปสู่ปัญหาการครอบครองพื้นที่ ปัญหาพรมแดน ตลอดจนการสู้รบกันได้

4.2 ความเป็นเจ้าของวัฒนธรรม การสร้างวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมวัฒนธรรม

โลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีผลในการสร้างความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมด้วย การขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา เชื่อมโยงกับคำถามเรื่องการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยคำถามว่าวัฒนธรรมคือทรัพย์สินสาธารณะหรือทรัพย์สินส่วนตัว เป็นประเด็นที่ท้าทายประเด็นหนึ่ง กรณีวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) อาจแสดงความเป็นเจ้าของได้ไม่ยากนัก แต่วัฒนธรรมประเภทที่จับต้องไม่ได้ในลักษณะภูมิปัญญา (intangible culture) เช่น สูตรอาหาร

หรือเทคนิคการประดิษฐ์สิ่งของ การแสดงความเป็นเจ้าของย่อมมีความยากลำบาก การแสดงความเป็นเจ้าของจึงต้องผ่านการขึ้นทะเบียน และจดทะเบียนลิขสิทธิ์

ในสังคมปัจจุบัน มีการส่งเสริมการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งใหม่ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และทางด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก มีการพูดถึงนวัตกรรมใหม่ ซึ่งถือเป็นการสร้างทรัพย์สินทางปัญญา และเมื่อจดทะเบียนลิขสิทธิ์แล้วจะสามารถผลิตขายได้ในจำนวนมาก สำหรับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ การเป็นเจ้าของย่อมเป็นสิทธิส่วนบุคคลของผู้ประดิษฐ์ และไม่มีปัญหาโต้แย้งเท่าใดนัก แต่สำหรับสิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิม การพิสูจน์ความเป็นเจ้าของจึงกลายเป็นปัญหาระหว่างวัฒนธรรมได้

อุตสาหกรรมสร้างภาพยนตร์ เพลงและการแสดงอื่นๆ ได้กลายเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม นอกจากอุตสาหกรรมเหล่านี้จะเป็นแหล่งสร้างรายได้แล้ว เมื่อได้รับความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม ก็จะกลายเป็นการครอบงำทางวัฒนธรรม (cultural hegemony) ได้ด้วย ดังเช่นที่เกิด ปฏิกริยาตอบโต้ วัฒนธรรมฮอลลีวูด หรือความเกรงกลัวการครอบงำของวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ในสังคมลาว และสังคมกัมพูชาในปัจจุบัน

4.3 วัฒนธรรมโลก (world culture) และประชาชนโลก (world citizen) ในสังคมปัจจุบัน

โลกาภิวัตน์มีผลทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น ในระยะหนึ่ง กลไกตลาดในสังคมบริโภคนิยม พยายามเสนอขายสินค้าให้แก่มวลชน ส่งเสริมให้ทุกคนมีรสนิยมเหมือนกัน เพื่อขายของในจำนวนมาก ผลคือ ทำให้เกิดวัฒนธรรมมวลชน ที่ทุกคนมีรสนิยมในแนวเดียวกัน แต่มนุษย์ชาติไม่ต้องการความเหมือน ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งดีงาม สร้างความภูมิใจในคุณสมบัติที่แตกต่าง ปัจจุบันเราจึงเห็นว่า วัฒนธรรมมวลชนไม่ได้รับการส่งเสริมแล้ว กลับมีการยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะประชากรโลก มีความแตกต่างหลากหลาย ขณะเดียวกันก็มีการยอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น การอยู่ร่วมกันโดยมีความแตกต่างจึงเป็นแนวโน้มในปัจจุบัน

ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมก็มีความเป็นสากลมากขึ้น จากการที่ยอมรับในข้อแตกต่างซึ่งกันและกัน การหยิบยืมองค์ประกอบของวัฒนธรรมหนึ่งมาผสมผสานกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ก็มีให้เห็นมากขึ้น วัฒนธรรมแบบผสมผสาน เห็นได้ชัดในเรื่องอาหาร การคิดสูตรอาหารใหม่ โดยการผสมผสานเครื่องปรุงในการประกอบอาหาร ให้เกิดอาหารจานใหม่ที่กำลังเป็นที่ยอมรับมากขึ้น แตกต่างจากเดิมที่เน้นในเรื่องอาหารสูตรดั้งเดิม ปัจจุบันเราพบการโฆษณาอาหารทั้งในลักษณะสูตรดั้งเดิม และสูตรผสมผสาน (fusion) รสนิยมการแต่งกายก็เข้าชายเดียวกัน มีทั้งแฟชั่นตะวันตก แฟชั่นผสมผสาน และแฟชั่นชาติพันธุ์ (ethnic) เกิดวัฒนธรรมข้ามพรมแดน

ในรูปแบบที่กล่าวถึงนี้ วัฒนธรรมจึงเป็นสมบัติสาธารณะที่ใครจะนำไปใช้อย่างไรก็ได้ นำไปเฉพาะบางส่วนหรือทั้งหมด ปรับเปลี่ยนบางส่วน ผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นบางส่วนก็ได้ ถ้านิยามของวัฒนธรรม คือ

รูปแบบวิถีชีวิต ความคิดความเชื่อ ทัศนคติ ที่สิ้นไหล ไม่ผูกติดกับกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นเจ้าของก็ไม่เกิด เสรีภาพในการนำมาใช้หรือไม่ใช้ ย่อมเป็นสิทธิส่วนบุคคล

สรุป

หัวข้อเรื่องสิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับประเด็นของความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม คำว่า สิทธิทางวัฒนธรรม ตามปฏิญญาไฟรเบิร์กว่าด้วยสิทธิทางวัฒนธรรมที่ประกาศเมื่อปี 2007 กล่าวถึงเสรีภาพที่จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงสิ้นไหลได้ วัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงเฉพาะผลงานศิลปวัฒนธรรม สิ่งประดิษฐ์ วิถีชีวิต หรือประเพณี และวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องผูกโยงกับชาติพันธุ์ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือศาสนาความเชื่อ ดังนั้น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบุคคลจึงมีหลายมิติและไม่มีรูปแบบ (cultural form) ที่ชัดเจน

ความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่ได้อยู่ที่ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมเท่านั้นแต่รวมถึงความแตกต่างภายในวัฒนธรรมด้วย และเป็นความแตกต่างที่เกิดจากรายละเอียดในมิติต่างๆ สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม จึงหมายถึงเสรีภาพที่จะมีความแตกต่าง และการอยู่ร่วมกันในความแตกต่างหลากหลายอย่างเสมอภาค เท่าเทียมไม่มีการเลือกปฏิบัติ

เอกสารอ้างอิง

Appadurai, Arjun Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization.

Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

Convention on the Protection and Promotion of Cultural Expressions, UNESCO General Conference, October, 2005.

Cultural Rights, Freiburg Declaration, 2007.

Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief.

U.N. General Assembly 36/55 (1981) and U.N. General Assembly 48/128 (1993)

Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN General Assembly, Report of the Human Rights Council, 7 September 2007.

Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and

Linguistic Minorities, UN General Assembly Resolutions 47/135, 18 December 1992.

International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), United Nations, 1966.

International Covenant on Economic Social and Cultural Rights (ICESCR), United Nations, 1966.

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (CERD), United Nations (1965)

Report of the independent expert in the field of cultural rights, Ms. Farida Shaheed,

submitted pursuant to Resolution 10/23 of the Human Rights Council, UN General Assembly, 22 March 2010.

UNESCO World Report 2009: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue, Executive Summary.

Universal Declaration on Cultural Diversity, UNESCO General Conference, 2 November 2001.

Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948.

ธนศ อารักษ์สุวรรณ กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์ คบ ไฟ, 2549.

อมรา พงศาพิชญ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.